

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

ZABYTKOWE PARKI MIEJSKIE WOBEC INDUSTRIALIZACJI I URBANIZACJI NA PRZYKŁADZIE OŚRODKÓW PRZEMYSŁOWYCH REGIONU ŁÓDZKIEGO

Tematem pracy są zabytkowe parki miejskie rozpatrywane w odniesieniu do procesów industrializacji i urbanizacji – przemian zachodzących w okresie ich powstawania. Problematykę tę badano na przykładzie parków miejskich, znajdujących się w ośrodkach przemysłowych regionu łódzkiego.

Powstanie w XIX w. Łódzkiego Okręgu Przemysłowego przyczyniło się do rozwoju wielu ośrodków, które cechują się wyjątkowym sposobem ukształtowania architektury oraz zagospodarowania przestrzennego. Jednocześnie, w dynamicznie rozwijających się miastach, dla których czynnikiem zapewniającym lata prosperity była postępująca industrializacja, wykształciły się publiczne tereny zieleni oddziałujące na całe miasto. Przez lata sztuka ogrodowa była przeważnie związana z krajobrazem wiejskim, jednak w XIX w., na skutek gwałtownego rozwoju przemysłu i powstawania dużych ośrodków osadniczych, pojawiły się nowe formy ogrodów, przeznaczone do użytku publicznego. W rezultacie, parki publiczne ze względu na ich złożone relacje z otoczeniem, wyróżniającą się formę stały się ważnymi elementami tkanki miejskiej. Miały i dalej mają wpływ na kształtowanie obszarów zurbanizowanych. W trakcie dynamicznie rozwijającej się rewolucji przemysłowej zaczęto również dostrzegać problemy związane ze złymi warunkami bytowymi mieszkańców miast. Przyczyniło się to do poszukiwania sposobu poprawy jakości życia robotników. W tym czasie powstawały utopijne wizje reorganizacji modelu życia w mieście, a także projekty idealnych miast. Część z twórców dostrzegała pozytywny wpływ terenów zieleni na psychikę i środowisko, w którym znajduje się człowiek i w swoich koncepcjach uwzględniała wprowadzenie terenów zieleni w tkankę miejską. W nowo powstających miastach łódzkiego okręgu przemysłowego również spotkać się można z tą praktyką. Projekty Aleksandrowa Łódzkiego i Konstantynowa Łódzkiego uwzględniały powstanie parku w strukturze miasta, a co więcej zakładały jego stosunkowo ważną funkcję jako znaczący element kompozycji założenia. W innych ośrodkach, wskutek wzmożonej urbanizacji i stałego wzrostu liczby ludności, konieczność utworzenia publicznych terenów zieleni zaowocowała przekształcaniem już istniejących terenów np. park im. H. Sienkiewicza w Łodzi czy park im. J. Rodego w Tomaszowie Mazowieckim. Idea tworzenia publicznych parków miejskich była zgodna z oczekiwaniami robotników, którzy codziennie pracowali w niekorzystnym dla zdrowia otoczeniu. Parki publiczne stały się popularnym miejscem wypoczynku i rekreacji.

Dysertacja składa się z pięciu rozdziałów. Całość rozpoczyna wstęp zawierający wprowadzenie w problematykę podejmowaną w badaniach przeprowadzonych przez autora i uzasadnienie podjęcia wskazanego problemu badawczego. We wstępie zarysowany został cel pracy, a także przedstawiono ramy czasowe i przestrzenne, których dotyczy opracowanie. Podsumowano również obecny stan badań i dostępną literaturę dotyczącą terenów zieleni oraz przemian związanych z industrializacją regionu. Zaprezentowano również przyjętą metodologię pracy i zdefiniowano kluczowe pojęcia poruszane w pracy. Rozdział pierwszy, drugi i trzeci stanowią syntetyczną bazę teoretyczną dla zagadnień poruszanych w pracy. W rozdziale pierwszym omówiona jest kwestia zabytkowych parków publicznych. Zaprezentowany jest ich rozwój oraz rola w systemie zieleni miejskiej. Następnie przedstawione zostały zagadnienia z zakresu ewolucji ochrony przyrody i zabytków na ziemiach polskich. Omówiono również kwestię prawnej ochrony parków i zarys jej rozwoju. Rozdział drugi zawiera zwięzłą prezentację zagadnień związanych z rewolucją przemysłową i jej konsekwencjami. Dodatkowo przedstawione zostały wybrane XIX-wieczne idee urbanistyczne w kontekście kształtowania ośrodków miejskich w trakcie trwania rewolucji przemysłowej. Trzeci rozdział poświęcony jest kształtowaniu się województwa łódzkiego i miast wchodzących w jego skład. Zawiera on również opis rozwoju województwa w oparciu o przemysł włókienniczy, a także zwięzłe charakterystyki poszczególnych miast i parków opisywanych w pracy. Rozdział czwarty stanowi zasadniczą część badań podejmowanych w niniejszej pracy. Omówiona została w nim analiza porównawcza wybranych parków miejskich pod kątem ich relacji przestrzennych z tkanką miejską, a także w kontekście lokalizacji i położenia względem głównych zakładów przemysłowych powstających w związku z XIX-wieczną rewolucją przemysłową. Podsumowując rozdział czwarty zaprezentowano związki występujących w XIX w. procesów urbanizacji i industrializacji z powstawaniem, lokalizacją i sposobem zagospodarowywania parków w ośrodkach przemysłowych na terenie województwa łódzkiego. W rozdziale piątym zawarto podsumowanie prowadzonych badań. Rozdział ten zawiera odniesienie w zakresie postawionej tezy badawczej, czyli relacji pomiędzy historycznymi parkami miejskimi a procesami industrializacji. Zebrano w nim poszczególne części badań oraz dokonano syntezy prowadzącej do rozpoznania i wyjaśnienia związków pomiędzy nimi. Następnie podjęto próbę sformułowania wniosków z przeprowadzonych badań.

Przeprowadzone badania pozwalają na stwierdzenie, że zachodzące przemiany, związane z urbanizacją i industrializacją wybranych miast współczesnego województwa łódzkiego, uwzględniały potrzebę lokalizacji terenów zieleni w strukturze tkanki miejskiej, bez względu na genezę miasta. Zarówno w ośrodkach o lokacji średniowiecznej, jak i w nowo zakładanych osadach, powstawały publiczne tereny zieleni, ze względu na

rosnące zapotrzebowanie społeczne spowodowane pogarszającymi się warunkami bytowymi w miastach przemysłowych.

Dla analizowanych ośrodków przemysłowych regionu łódzkiego przedstawić można wspólne determinanty lokalizacji parków w strukturze miasta. Wskazać można na koegzystencję terenów zieleni i obiektów przemysłowych. W wielu przypadkach obszary te znajdowały się w bezpośrednim sąsiedztwie. Parki często zakładano na terenach podmokłych, niedogodnych dla powstawania zabudowy, w sąsiedztwie fabryk wykorzystujących wodę do procesów technologicznych.

Wyróżnić należy również istotny wkład przemysłowców w tworzenie terenów zieleni w miastach przemysłowych. Jak wynika z badań znaczna część obecnie funkcjonujących parków miejskich powstała w oparciu o prywatne ogrody. Prywatne inicjatywy przemysłowców doprowadziły do powstania charakterystycznych zespołów rezydencjonalno-fabrycznych. Obecnie te tereny, niegdyś prywatne, są niezwykle wartościową częścią funkcjonującego systemu zieleni miejskiej.

Przedstawione w niniejszej pracy analizy wybranych zagadnień teoretycznych oraz przeprowadzone badania pozwalają na sformułowanie twierdzenia, że zauważalny jest wpływ industrializacji na rozwój, charakter i oddziaływanie parków miejskich na miasta w województwie łódzkim.

T. Duc